

Fra museets arkæologiske arbejdsmark

af Anne-Louise Haack Olsen, Charlotte Boje H. Andersen og Jens-Henrik Bech

I artiklen omtales en bronzealdergård fra Fårtoft, en jernalderlandsby ved Hanstholm, et møde med det ældste Thisted samt et usædvanligt middelalderfund fra Vestervig.

I det følgende skal omtales nogle af de vigtigste arkæologiske undersøgelser, Museet for Thy og Vester Hanherred har foretaget i tidsrummet mellem sommeren 2006 og sommeren 2007.

En bronzealdergård i Fårtoft

Meget ofte er det byggemodning af nye parcelhusgrunde og lignende, der er årsag til, at arkæologerne rykker i marken. Således også i

det tidlige forår 2007, hvor et nyt område skulle byggemodnes ved Vestergårdsvej i Fårtoft i Thistedes østlige udkant. Gennem adskillige år har udgravningerne fulgt med, efterhånden som Thisted voksede østpå, og det er blevet til flere fine hustomter fra bronzealderen.

Dette års bronzealderhus var dog noget særligt. Efter at det mørke pløjelag var fjernet med gravemaskine, sås i den lyse jord under det mørke muldlag flere steder runde, mørke pletter, der i et enkelt tilfælde kunne følges på en lang række, som perler på en snor. Det var

Vestenden af huset lige efter afdækningen, set fra øst. De hvide sedler markerer stolpehuller. I baggrunden, bag de lange søgegrøfter, ses villakvarteret i Thistedes østlige udkant.

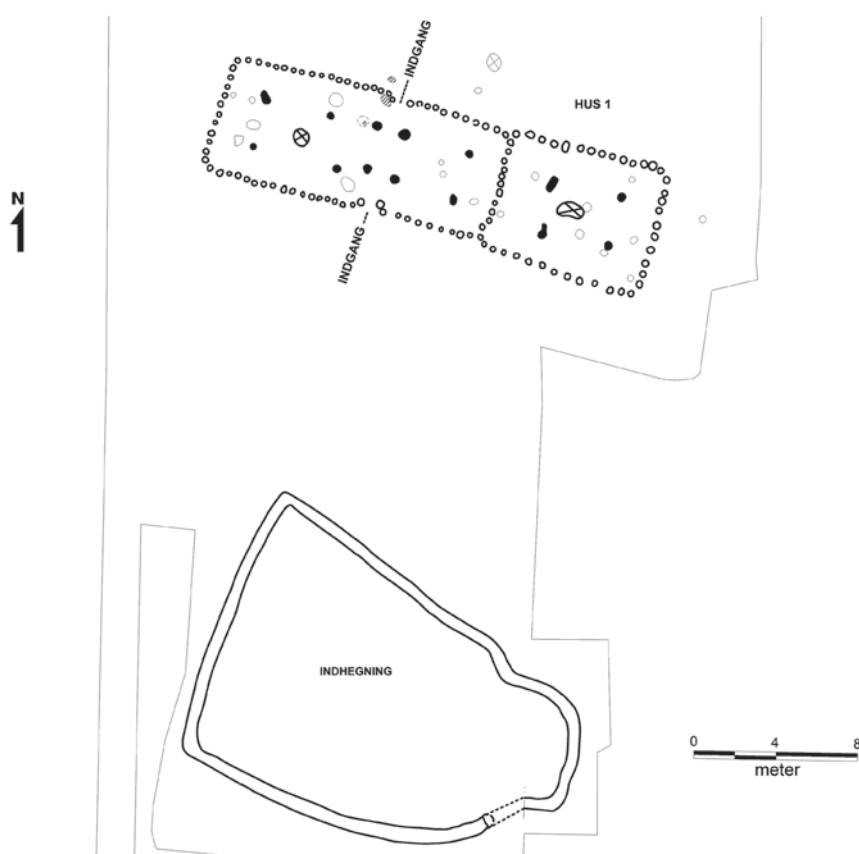
mærker efter nedgravede træstolper, der blev sat her for ca. 3000 år siden som led i opførelsen af et langhus. Der var spor efter i alt 4 huse, hvoraf det ene var et af de mest velbevarede i Thy til dato.

Mærket efter så godt som hver eneste stolpe kunne stadig ses, og tilsammen dannede de grundplanen af et hus, der var ca. 22 m langt og 5,5-6,5 m bredt. Væggene var sat af tætstillede stolper, hvorimellem der antagelig har været lerklinet fletværk. Inde i huset stod to rækker fritstående stolper, som bar taget. To indgange markerede sig tydeligt over for hinanden i de to langsider, og i hver ende af huset fandtes

en gravet fordybning med lidt trækul i fylden. Det har formentlig været jordovne, hvor der er lavet mad med varme sten fra et ildsted i nærheden.

Det sås tydeligt, at huset har haft to byggefaser. I første omgang var det kun 14 m langt, men senere blev en 8 m lang tilbygning føjet til i østenden. Den var en anelse bredere end resten af huset, og man ser et tydeligt knæk i væglinjerne, hvor tilbygningen møder den oprindelige østgavl.

Hvad der ligger til grund for, at huset måtte udvides, ved vi ikke. Måske fik huset flere beboere, og der er tale om en slags »aftægtslejlighed«.

Plan over huset og dyrefolden. Formentlig har de to anlæg hørt sammen og dannet en gård.

Den formodede dyrefold fotograferet fra lift. Grøften ses som en mørk stribe i den lyse undergrund. Indsnævringen i den ene ende kan være et ekstra indelukke, hvor udvalgte dyr blev samlet.

Lidt syd for huset blev et større område afgrænset af en lav grøft, der tegnede sig som en mørk stribe i undergrunden. Bortset fra et enkelt stolpehul var der ikke andre spor af menneskelig aktivitet, og fænomenet tolkes som en dyrefold, hvilket også kendes fra andre bronzealderboplads i Thy.

Selve grøften var ikke særlig dyb, men den har sikkert været flankeret af en jordvold, måske med et grenegærde eller lignende på toppen. Hvilke dyr, der har stået i folden, kan ikke afgøres, men det er ikke urimeligt at antage, at der allerede i bronzealderen græssede får i Fårtoft.

En jernalderlandsby ved Hanstholm

I udkanten af Hanstholm, helt ude ved Hanstholmknudens sydlige kant, undersøgte mu-

seet over sommeren 2006 et større område, der skulle udstykkes til parcelhuse. Der blev afdækket en del af en boplads med huse fra ældre jernalder, nærmere bestemt århundrederne lige omkring Kristi Fødsel. Det er de første oldtidshuse, der er undersøgt på selve Hanstholmknuden.

Det var kendt i forvejen, at der var jernalderfund i området – bl.a. blev der i forbindelse med tyskernes befæstningsarbejder under krigen fundet grave med skeletter i nærheden. Heller ikke bopladsen var gået uskadt ud af krigen. Den var gennemskåret af zigzagformede løbegrave, men der blev alligevel gjort mange fine fund. Vigtigst var tomterne af flere nedbrændte langhuse, hvor lerkar og andre genstande stadig stod på deres plads på gulvet.

Husene var langhuse med ler- og kridtgulve og 1 m tykke tørvevægge, op til 14 m lange og 5 m brede indvendigt. Grundplanen lignede fuldstændig de samtidige huse, der kendes fra

Jernalderbopladsen med et aflanghusene set fra vest. Ved læhegnet i baggrunden blev der fundet jernaldergrave med skeletter under krigen.

andre egne af Thy – bl.a. et nedbrændt hus, der blev undersøgt ved Sdr. Ydby i 2001 og 2005.

Man kunne have forventet, at de barske omgivelser ved Hanstholm havde sat sig spor i form af mindre og dårligere huse med plads til færre dyr i stalden, men det er ikke tilfældet. Efter alt at dømme har jernalderfolkene på Hanstholmknuden først og fremmest været bønder ligesom i det øvrige Thy, og de ser ud til at have klaret sig lige så godt. Der blev bl.a. fundet ornamenterede lerkar af høj kvalitet, forkullet korn og en del ubrændte knogler af husdyr. Et lille benredskab, der kan have været en bødenål til fiskenet, viser dog, at man også har udnyttet havets ressourcer.

Brugen af kridt til gulvene var sammen med en udbredt anvendelse af flade kalkstensfliser

udtryk for en tilpasning til omgivelserne. Begge dele havde man lige uden for døren, mens træ og ler nok var vanskeligere at få fat i.

Kalk og kridt giver gode betingelser for, at knogler kan bevares, hvilket ellers er sjældent på jernalderbopladsene. Vigtigst blandt knoglefundene var skeletterne fra tre lam i et af husene. Det ene var et helt skelet, som lå nedgravet lige inden for staldens sydvæg, mens knogler fra to andre dyr lå i bunden af hullerne til to af de stolper, der bar taget. Dyrene var fra 10 måneder til 1 år gamle, og de må være lagt ned da man byggede huset – antagelig som offergaver. Desuden var der i huset nedsat to små lerkar, der ligeledes tolkes som husofre.

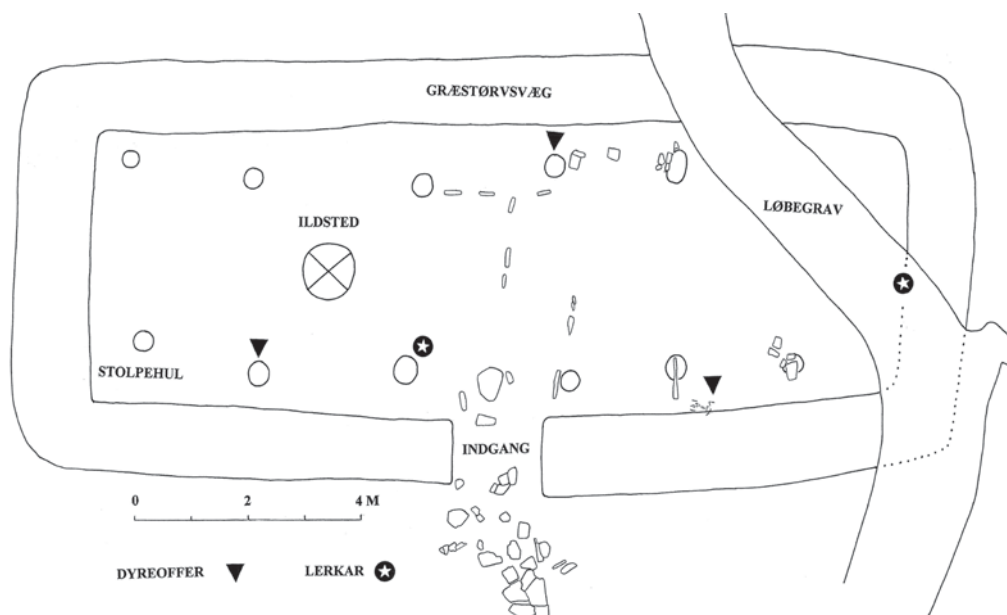
Lammenes alder viser, at huset er opført om foråret. Hvor længe det stod, før det brændte, ved vi ikke, men levetiden har næppe været mere end 30-40 år.

Flere af pladsens andre huse var også brændt, men ikke nødvendigvis ved samme lejlighed.

I et af de andre huse lå de sammenfaldne og delvist smeltede forrådskar stadig på gulvet bagved de forkullede rester af én af tagstolperne. Sammen med dem stod to »ildbukke«, lerklodser med gennemboringer, der ofte findes i forbindelse med ildsteder. Det hele gav indtryk af, at der var ryddet op på gulvet og tingene sat af vejen, hvor man ikke kunne falde over dem.

Et lille, spidst knogleredskab med gennemboring. Muligvis en bødenål.

En forenklet plan over langhuset med offerfund. Taget blev båret af to rækker indvendige stolper. I vestenden var beboelsen med ildstedet, i østenden formentlig stalden. En tysk løbegrav fra 2. verdenskrig skærer sig gennem huset.

Oldtidsbondens plovspor står som lyse sandstriber på en mørk baggrund. En tysk løbegrav ses som en kæmpe stor slangeformet aftegning.

Allerede flere hundrede år tidligere, ved slutningen af bronzealderen omkring 5-600 f. Kr., havde der boet bønder på stedet. Sporene af deres marker blev fundet lige nord for området med tørvehuse i et område med flyvesand, som vinden havde efterladt oven på kalkstensknuden. Som lyse sandstriber på kryds og tværs i den underliggende mørke fyld lå sporene efter den tids primitive plov – arden. Der fandtes også stolpehuller fra huse, og en lille samling af store ravklumper viste, at man havde samlet rav ved stranden. Blandt affaldet var der mange sneglehuse fra strand-snegle samt skaller af muslinger, som sikkert også har indgået i kosten.

Middelalderhuse i Thisted

I forbindelse med byggeriet af J. P. Jacobsen Centeret i Thisted midtby er der i foråret 2007 foretaget arkæologiske undersøgelser,

som har bidraget med ny viden om byens ældste historie. For første gang er der i Thisted fundet spor efter bebyggelse fra den tidlige middelalder.

På det meste af byggepladsen var der ikke bevaret ældre strukturer, da der her havde været kældre og nyere bygninger. Op mod Storegade var der imidlertid noget at undersøge - dels lodrette jordvægge med velbevarede kulturlag, dels et areal på 30 m², hvor der var bevaret rester af to hustomter, der kan dateres til 1200-tallet.

Husene havde haft lergulve og vægge bygget af græstørv, som det også kendes fra andre steder i Thy på denne tid, bl.a. i Sjørring. I det ene hus har der været åbent ildsted, mens det andet har haft en ovn. Ovnene var bygget op som en lerkappe over en bund af ler og sten. I sådan en ovn har man bagt brød og tilberedt anden mad, og ovnene har samtidig fungeret som en ganske effektiv varmekilde i det for-

holdsvis lille hus. Der var to faser i ovnen, og det fremgik tydeligt, at man på et tidspunkt har bygget ovnen om og derved rykket den lidt mod syd. Det ser desuden ud som om, indfyringsåbningen i den ældste ovn vendte ind mod rummet, mens den i den yngste fase blev drejet 90 grader og flyttet ud til væggen.

Husenes beboere har boet tæt på kysten, for det fremgik af udgravningerne, at husene var bygget på strandengen. Man må ud fra fundene og husenes placering forestille sig, at de her har beskæftiget sig med fiskeri og måske lidt småhåndværk.

Blandt fundene fra husene kan nævnes en benskjøjte, en kam og forskellige redskaber lavet af ben, enkelte potteskår, lidt bronzeblik og en mønt, der efter de foreløbige undersøgelser er fra midten af 1200-tallet. I området blev der desuden – med god hjælp af folk fra Thy-Mors Detektorforening – fundet to andre middelaldermønter samt et par mønter fra 1600-tallet.

Fra tandlægeklinikken på den anden side af Storegade var der et godt overblik over udgravningsområdet. Midt i billedet ses de to parallelle søgegrøfter.

Der arbejdes med registrering af de fremgravede anlæg. Til højre for arkæologen, der sidder på husgulvet, ses rester af tørvevæggen som en mørk stribe.

Det store kridtindhold i Thistedes undergrund bevirker, at der generelt blev fundet mange velbevarede dyreknogler og fiskeben, som var en del af det affald, kulturlagene var bygget op af. En undersøgelse af fiskebenene vil vise, hvad man kunne fange i Limfjorden på den tid.

På det tidspunkt, hvor husene var i brug, var Thistedes ældste kirke højst sandsynligt allerede bygget. Den havde størrelse som en almindelig landsbykirke og lå der, hvor der omkring 1500 blev bygget den store, flotte kirke, vi ser i dag. Relationen til kirken belyses endvidere af, at der i væggen til et af tørvehusene var anvendt et fragment af en limstenskvader. Sådanne kvadre blev anvendt i den ældste kirke, der er bygget omkring 1200. Hvis vi forestiller os, at stenen stammer fra kirkebyggeriet, kan vi placere husene i begyndelsen af 1200-tallet. Denne datering støttes af, at der i laget over husene lå en mønt fra midten af 1200-tallet.

Det var først senere, måske op i 1400-tallet, at Thisted blev til købstad, og der for alvor kom gang i etableringen af en by. Dette kunne vi også finde spor af i udgravningerne.

Over hustomterne fra 1200-tallet lå tykke lag, der bl.a. indeholdt spor af en gadebelægning samt rester af et hus fra 1600- eller 1700-tallet. Øverst kom så de moderne lag – grus og sand i ledningsgrøfterne under nutidens gadeniveau.

Bebyggelsen i Thisted i middelalderen er i øvrigt ukendt, men der har nok været en del bønder, der drev landbrug, og måske fiskere og håndværkere, der har boet tæt ved kysten, ligesom de huse, vi har undersøgt. Forhåbentlig vil vi ved kommende undersøgelser i byen kunne komme tættere på Thistedes ældste historie.

Nyt detektorfund

Et af medlemmerne af Thy-Mors Detektorforening gjorde i december 2006 et usædvanligt fund ved Vestervig, nemlig en meget velbevaret seglstampe af bronze fra omkring år 1300. Seglstamper anvendtes af datidens øvrighedspersoner som en slags signatur på vigtige dokumenter. Med stampen blev sat et aftryk i en voksklump hæftet til dokumentet for at bevidne dets ægthed, og en indskrift eller symbol på seglet fortalte, hvem der stod bag. En seglstampe kunne med andre ord bruges på samme måde, som vi i vore dage sætter underskrift på et dokument, og den skulle derfor passes på og nødtigt falde i de forkerte hænder. Døde ejermanen, blev seglstampen brudt i stykker for at hindre misbrug. Undertiden kunne den følge ejeren i graven, og det er måske, hvad der skete med seglstampen fra Vestervig. For hvis ejeren var blevet begravet på Skt. Thøgers kirkegård eller i selve kirken, kunne seglstampen efter en forstyrrelse af graven tilfældigt være havnet på en mark i nabolaget. Denne forklaring lyder måske lidt søgt, men et lignende hændelsesforløb er rent faktisk for få år siden bragt som forklaring på fundet af en velbevaret seglstampe ved Vrejlev Kloster i Vendsyssel¹.

Præsten Ketils segl med en fremstilling af den siddende Jomfru Maria med Jesusbarnet.

Indskriften på seglstampen fra Vestervig lyder : *s ketilli sacerdotis* d.v.s. segl for præsten Ketil eller Keld. Centralt ses i stiliseret udgave en siddende Maria med Jesusbarnet, hvilket sammen med indskriften og formen på segl-

stampen tydeligt viser, at det har tilhørt en kirkens mand. Om præsten Keld har været tilknyttet Vestervigs datidige sognekirke, den nu nedrevne Skt. Thøgers kirke, eller om han har haft forbindelse med selve Vestervig Kloster er uvist. Desværre må det også erkendes, at seglstampen næppe kan have tilhørt den mere kendte bisp Keld af Vestervig, der faldt i slaget ved Fodevig i 1134, da stampen ud fra formen at dømme ikke kan være så gammel som fra 1100-årene. Seglstampen er på grund af sin sjældenhed og velbevarede tilstand blevet erklæret for danefæ.

Thy-Mors Detektorforening har et nært samarbejde med Museet for Thy og Vester Hanherred, og medlemmerne har i det forgangne år gjort mange spændende fund ikke blot i Vestervig, men også på andre lokaliteter i Thy.

Anne-Louise Haack Olsen

Født 1951. Cand. mag. i forhistorisk arkæologi og etnologi. Arkæolog ved Museet for Thy og Vester Hanherred.

Charlotte Boje Hilligsø Andersen

Født 1969. Middelalderarkæolog. Projektansat ved Museet for Thy og Vester Hanherred.

Jens-Henrik Beck

Født 1947. Mag. art. i forhistorisk arkæologi. Museumsinspektør ved Museet for Thy og Vester Hanherred.

Noter

1 : Michael Andersen : Priorinden Christines seglstampen og andre fund fra Vrejlev klosterkirkes losseplads. Vendsyssel Nu og Da 2001, side 22-27